

Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Bilimleri Açısından Askerî Tarihin Yeri ve Askerî Tarih İncelemelerinde Yöntem

Ali Bilgin Varlık*

Giriş

Bu bildirinin amacı, askerî tarih incelemelerinde kullanılan yöntemin, savaş kavramının kazanmış olduğu yeni boyutların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmesidir. Bildirinin temel savı, askerî tarih incelemelerinin çok disiplinli, bütüncül ve aynı zamanda ayrıntıları da gözeten bir yaklaşımla ele alınmaksızın yeterli olamayacağıdır. Diğer bir ifadeyle, ağırlıklı olarak askerî harekât ve askerî stratejiyi esas alan geleneksel askerî tarih incelemelerinin, sosyal, siyasi, ekonomik, hukuki, kültürel, insani vb. çok boyutlu yönleri olan harp kavramının ihtiyaçlarını karşılamadığı, bununla birlikte, askerî boyutu kapsamadan sadece bu alanlara (sosyal, siyasi) ilişkin olarak yapılan incelemelerin ise bir o kadar eksik ve/veya hatalı sonuçlar yaratabileceğidir. Bu savı destekleyen başlıca tartışma alanları -alt savlar- şunlardır:

Özelde savaş kavramının genelde ise askerî faaliyetlerin (military affairs) çok boyutlu yapısı, geleneksel askerî tarih araştırma yöntemiyle incelenemez.

Askerî tarih incelemelerinin çok disiplinli bir yaklaşım ile ele alınabilmesi için uluslararası ilişkiler ve güvenlik bilimleri bakış açısına ihtiyaç vardır.

Bir bilimsel disiplin olarak tarih yazımında halen devam eden tartışmalar irdelenmeksizin, askerî tarih alt disiplinine, bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarına ışık tutacak bir nitelik kazandırılması mümkün değildir.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü
ORCID: 0000-0002-5265-2321 DOI: 10.37879/9789751749994.2022.19

Bu bildirinin kuramsal çerçevesi yazarın ["Askerî Tarih Felsefesinin Temel Sorunları", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/4, 143-170. (ISSN:2147-3412)] adlı makalesinden alıntılanmıştır.

Bildiride, yukarıda değinilen kavramsal çerçeve ana başlıklar altında özetlenmiş, müteakiben önerilen askerî tarih inceleme yöntemi; gerekçeleri ve formatıyla birlikte açıklanmıştır. Önerilen yöntemin ana özellikleri şunlardır:

Tarihsel inceleme yöntemini; belirlenen katmanlar, sorgulamalar ve temel sorunlar bağlamında ele alması, geleneksel inceleme yönteminde kullanılan kavramları uluslararası ilişkiler güvenlik düzlemine taşıması ve çeşitlendirmesi, meseleye tesir eden faktörler/aktörler arasındaki ilişki ve etkileşimi sistem ve süreç bağlamında ortaya koymasındır.

Böylelikle askerî tarihin, dönemin koşulları içerisinde incelenirken bugünün kavramları üzerinden irdelenmesi suretiyle geleceğe aktarılacakların araştırması, eleştirel yaklaşımı benimsemek suretiyle çıkarılan derslere odaklanılması, kolaylıkla anlaşılır ve uygulamaya aktarılabilir bir yöntemin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Neden Çok Disiplinli Yaklaşım?

Askerî Faaliyetler Karmaşık Yapılar İçeren Bir Eko-Sistemdir

Günümüzde neredeyse artık hiç sorgulanmayan; karmaşık sorunların çözümlenebilmesi için çok disiplinli yaklaşımın (multi-disciplinary approach) vazgeçilmez inceleme yöntemi olduğu fikrinin kaynağı sistem kuramına dayanır. İlk kez 1940'larda Ludwig von Bertalanffy¹ tarafından dile getirilen ve sosyal bilimlere ise David Easton ve Mortan Kaplan tarafından aktarılan kuram, karmaşık yapıların birbirleriyle etkileşim içinde olan alt sistemlerin bütünüyle bir eko-sistem oluşturduğu ve bu sistemlerin döngüsel bir evrim takip ettiği savına dayanır.² Sistem kuramı, uluslararası ilişkiler disiplinine "Davranışçılık (Behaviouralism)" okulu ile aktarıldığında ise tarihselci yaklaşıma ağırlık veren "Gelenekselcilik (Traditionalism)" okul ile o dönemde yaşanan "Büyük Tartışma"³nın karşı tarafı olarak yerini almıştır.⁴

1 Ludwig Von Bertalanffy, *General Systems Theory: Foundations, Development, Applications*, George Braziller, INC, New York 1968. http://monoskop.org/images/7/77/Von_Bertalanffy_Ludwig_General_System_Theory_1968.pdf (Erişim:09.05.2017).

2 Charles A. McClelland, *Theory and the International System*, New York 1966, s. 20; Mortan A. Kaplan, *System and Process in International Politics*, John Wiley & Sons, New York 1957, p. 4.

3 Uluslararası ilişkiler disiplinde "Büyük Tartışma (Great Debate)" başlığı, Relazim-Liberalizm ve Davranışçılık-Gelenekselcilik gibi ana kuramlar arasındaki rekabeti tanımlamak maksadıyla kullanılır.

4 Mortan A. Kaplan, "The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations"; A. Linklater, *International relations: Critical Concepts in Political Science*, Routledge, New York 2000, p. 377- 393.

Çok disiplinli yaklaşımın ilk uygulamasının II. Dünya Savaşı yıllarında, ABD'nin askerî faaliyetlerinde⁵ hayata geçirilmesi ise rastlantısal değildir. Çünkü askerî faaliyetler, devlet yaşamı içinde en karmaşık işlevleri içiren ve çok sayıda bilimsel disiplinin faaliyet alanına giren alt sistemden oluşur. Her ne kadar akademik alanda güvenlik çalışmaları bir bilimsel disiplin olarak yeterince kavramsallaştırılmamış olsa da bu durum, askerî faaliyetlerin ve bilimlerin çok disiplinli yapısını ve devlet hayatında “sistemlerin sistemi” olma özelliğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu kapsamda; güvenlik, savaşa hazırlık, savaşın sevk ve idaresi, jeopolitik, politik-askerî konular, sivil-asker ilişkileri, savaş dışı harekât, silahlanma/silahsızlanma, askerî güvenlik örgütleri, askerî tarih, coğrafya, sosyoloji, liderlik, askerî teknoloji, çatışma hukuku gibi konular ilk akla gelen alt disiplinler ya da alt disiplin olmak için kavramsallaştırılmayı bekleyen konulardır. Görüldüğü üzere askerî faaliyetler sadece silahlı gücün kullanılması ile ilgili olmayıp, millî güç unsurları ve ulusal güvenliğin askerî yönüne ilişkin bütün hususları kapsamaktadır.⁶

Tarihsel Süreç Değişimlere Maruzdur

Diğer taraftan tarihsel süreç içerisinde gücü kullanan aktörlerin, değerlerin, kaynakların, teknolojinin değişimi⁷ ile muharebelerin, savaşların ve daha büyük kavram olan askerî faaliyetlerin mahiyetinde belirgin değişiklikler yaşanmıştır. Ayrıca, küreselleşmenin 1980'lerden itibaren etkinliğini artıran son dalgası, bu kavramları esnetmiş, kapsam bakımından; kimlikler, sosyal, siyasi ve ekonomik yapılar boyutunda derinleştirmiş,⁸ kullandığı alan bakımından geleneksel kara, deniz ve hava sahasına ilave olarak uzay ve bili-

<http://www.e-ir.info/2011/05/20/the-%E2%80%98great-debates%E2%80%99-in-international-relations-theory/> (Erişim:09.05.2017).

5 Alex Roland, “The Military-Industrial Complex: Lobby and trope”, *The Long War: A New History of U.S. National Security Policy Since World War II*, ed. Andrew J. Bacevich, Columbia University Press, 2007, p. 335-370.

6 Muzaffer Erendil [(E)Tümğ.], “Askerî Tarihin Milli Strateji ve Milli Güç İlişkileri”, *Birinci Harp Tarihi Semineri, Bildiriler I*, Genelkurmay Basımevi (ATASE), Ankara 1983, s. 52.

7 Askerî teknolojilerin dönüşümü ile ilgili olarak bk. Martin V. Crevel, *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*, Free Press, New York 1991; Martin V. Crevel, *Technology and War: From 2000 B.C. to the Present a Revised and Expanded Edition*, Macmillan, New York 1991; C.W.C Oman, *Ok, Balta ve Mancınık: Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*, Kitap, İstanbul 2002; Carlo M. Cipolla, *Yelken ve Top*, Kitap, İstanbul 2003; Jeremy Black, *Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı: 1453-1815*, Kitap, İstanbul 2002; Henry Ryan, Edward C. Peartree, “Military Theory and Information Warfare”, *Parameters*, Vol. XXVIII (Autumn 1998), s. 123.

8 Charles Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yay., Ankara 2001, s. 63.

şim (siber) ortamını da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu süreçte savaşın, aktörlerine devlet dışı aktörlerin de katıldığı, vasıtalarına ise bilgi harekâtı, kitle imha silahları ve terörizm gibi asimetrik yöntemlerin de dâhil olduğu, melezleşmiş (hybrid) bir yapıya evrildiği görülmüştür.⁹ Bu değişimler, stratejinin temel belirleyeni olan kuvvet, zaman ve mekân kavramlarının tek düzlemde/doğrusal (linear) ele alındığı geleneksel¹⁰ kullanım ve inceleme yöntemlerinde değişikliğe gidilmesini ve zenginleştirilmesini gerektirmiştir.

Geleneksel anlamda askerî tarih yazımı, kuvvetin kullanılmasına; harbin sevk ve idaresine ilişkin konularla kısıtlı kalmıştır. Bunda geçmiş dönemlerde yaygın olan meydan muharebelerinin kesin sonuçlar yaratan doğası belirleyici olmuştur. Askerî tarih incelemelerinde “harp tarihi”nin öne çıkmasının bir diğer nedeni ise konunun sadece askerleri ilgilendirdiği ve strateji ile sınırlı olduğu yönündeki eksik kavramsallaştırmadır. Oysa güvenliğe ilişkin konularda asker-sivil ayrımı göreceli pratik faydalarına karşın bütünü kavrama imkânlarını ortadan kaldırdığından sakıncalıdır. Örneğin, Huntington’un “Asker ve Devlet”inde ileri sürdüğü; askerlerin kendi alanlarındaki karar ve eylemlerindeki ihtisasa dayalı özerkliği¹¹ savı artık yerini sivil-asker ilişkilerinde uyuma¹², hatta bütünleşmeye bırakmıştır.

Güvenlik Araştırmaları Çok Disiplinli Yaklaşımı Gerektirir

Diğer taraftan, askerî tarihin geniş kapsamlı incelenmesi ihtiyacı sadece devri gelişmelerin yarattığı bir mecburiyetten kaynaklanmamaktadır. Bu ihtiyaç aynı zamanda geleneksel askerî tarih incelemeleri tarafından da doğrulanmıştır. Nitekim, dünya ordularında harp tarihine bakışta 1970’lerden itibaren genel olarak daha kapsayıcı bir yöntem benimsenmiştir.¹³ Askerî strateji üzerine yapılan araştırmalar da muharebelerin sonuçlarının savaşın

9 Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington VA 2007, p. 2.

10 Geleneksel ya da klasik yaklaşım, stratejinin bileşenlerinin ve coğrafyanın değişmediği tezini savunur. Bk. Emin Yakıtallı [(E)Dz.Kur.Alb.], “*Askerî Tarihin İncelenmesinin Gereksinimi*”, *Birinci Harp Tarihi Semineri, Bildiriler I*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983, s. 71, 72. Michael I. Handel, *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*, çev. Berna Kara, Doruk Yay., Ankara 2004, s. XV.

11 Samuel P. Huntington, *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Karam ve Siyaseti*, çev. K. Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yay., İstanbul 2004, s. 99.

12 Rebecca L. Schiff, *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*, Routledge, London and New York 2009, p. 18-31.

13 ABD ordusunda bu dönüşüm 1970’lerden sonra başlamıştır. Bk. Robert W. Coakley (ed.), *A Guide to the Study and Use of Military History*, Centre of Military History, Washington D.C. 1979, p. IX.

seyri üzerinde yegane belirleyici olmadığını ortaya koymuştur. Örneğin, II. Dünya Savaşı esnasında SSCB, taktik seviyede çok sayıda ki başarısızlıklara rağmen, stratejik seviyedeki; coğrafya, insan gücü, üretim kapasitesi vb. kaynak üstünlükleri nedeniyle savaştan galip çıkmıştır.¹⁴

Kuramsal temelde askerî stratejinin klasik eserlerinde de askerî faaliyetlerin karmaşık ve devlet ile iç içe geçen boyutuna sıklıkla atıf yapılmıştır. Örneğin, Sun Tzu, “Savaş Sanatı”nda, savaşın devlet için hayati sonuçlar yarattığına ve kuvvet kullanmanın sınırlı bileşenlerinin sayısız seçenekler içerdiğine dikkat çekmiştir.¹⁵ Benzer şekilde Carl von Clausewitz ise savaş; politik ilişkilerin bir devamı ve başka araçlarla gerçekleştirilmesi olarak tanımlamıştır.¹⁶

Sonuç olarak, askerî faaliyetlerin doğası gereği sahip olduğu karmaşık yapı ve bu yapının giderek daha fazla çeşitlilik ve derinlik kazanması, askerî tarih araştırmalarının bu ihtiyaçları karşılayabilecek bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Diğer bir ifadeyle, askerî faaliyetlerin var oluş biçimindeki (ontolojisindeki) çok boyutluluk ve karmaşık yapının, askerî tarihe ilişkin bilginin oluşumunu (epistemolojisini) ancak çok disiplinli bilimsel yaklaşımlarla izah edilebilir bir konuma taşıdığını söylemek mümkündür.

Askerî Tarihten GÜdülen Maksatlar Çeşitlidir

Askerî tarihin geniş kapsamlı yorumlanması ihtiyacı, bu disiplinin diğer bilim dalları ve disiplinlerinden daha büyük oranda istifade etmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda, askerî tarihin ilişkili olduğu bilim dalları; coğrafyadan siyaset bilimi ve kamu yönetimine, uluslararası ilişkilerden, sosyolojiye ve sosyal antropolojiye, politik psikolojiden psikoloji ve davranış bilimlerine, arkeolojiden tababete kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu geniş kapsamlı ele alış biçimi, bilim dalları ve alt disiplinlerle de sınırlı değildir. Modelleme ve simülasyon, istatistik, iletişim, bilgi ve bilgisayar altyapıları vb. yan dallar da askerî tarih yazımında önem taşımaktadır. Bu durum, askerî tarihin diğer bütün tarih dallarının, kendi alanlarında ayrı ayrı yaptıkları araştırmalardan yararlanmasını da gerektirmektedir¹⁷. Sonuç olarak, çok disiplinli bir alan

14 Tanju M. Akad, *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*, İş Bankası Yay., İstanbul 2012, s. 153.

15 Ali Bilgin Varlık, “Savaş Sanatı, Sun Tzu”, A.B.Varlık (ed.) *Strateji Harp ve Askerî Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İncelemeler Dizini*, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 2012, s. 34.

16 Alptekin Cantekin, “Savaş Üzerine: Carl von Clausewitz”, A.B. Varlık (ed.) *Strateji, Savaş ve Askerî Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İnceleme Dizini*, KHO Basımevi, Ankara 2012, s. 240.

17 Burhanettin Hünoğlu [(E)Tuğg.], “Askerî Tarihin Genel Tarih İçerisindeki Yeri”, *Birinci Harp Tarihi Semineri, Bildiriler I*, Genelkurmay Basımevi (ATASE), Ankara 1983, s. 47.

olan askerî bilimleri kapsayan bir askerî tarih anlayışının, çok disiplinli bir yapıyı içermesi doğal ve kaçınılmazdır.

Askerî tarih incelemelerinden beklenen hasıla, diğer bir deyişle bu bilimin amaçları bakımından da çok disiplinli yaklaşım ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İlave özellikler eklenebilirse de bu maksatları altı ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar genel hatlarıyla: 1) Geçmişte yaşanan askerî olayları incelemek suretiyle tarihin askerî boyutunu aydınlatmak 2) Askerî bilimler disiplininin kapsamında yer alan olgulara tarihsel bir pencereden bakmak 3) Askerî ve askerî olmayan olgular arasındaki etkileşimi saptamak 4) Askerî olguları, strateji, operatif ve taktik gibi farklı inceleme düzeylerinde; harp alanı, harekât bölgesi, muharebe sahası gibi farklı coğrafi kademelerde; 'tek er'den orduya kadar değişen inceleme birimlerinde; hasım kuvvetlerin bütününe kapsayacak şekilde; zaman ve mekân bağlamında incelemek 5) Tarihsel verileri kullanarak, askerî bilimler disiplini içinde yer alan konularda, benzeşik öğelerin hangi koşullarda ortaya çıktığını irdelemek 6) Askerî konularda, geleceğe ilişkin aydınlatmalarda (projeksiyon) bulunabilmek için tarihi verilerden yararlanmaktır.¹⁸

Neden Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Bilimleri Bakış Açısı?

Siyasi tarihi uluslararası ilişkiler disiplininden çıkardığımızda, geriye kalan diplomasi, uluslararası örgütler, uluslararası güvenlik ve kuramsal çalışmaların sürdürülebilmesi mümkün olmaz.¹⁹ Uluslararası ilişkilerin tartışmalı bir bilim olan tarihe bu denli büyük bağımlılığı onun bir bilimsel disiplin olmanın ötesine ulaşmasına engel olmuştur. Bu önermeyi tersinden okuduğumuzda ise tarihten uluslararası ilişkileri çıkardığımızda geriye çok az şey kalacağı görülür. Benzer şekilde tarihten askerî tarihi çıkardığımızda bu alan şüphesiz yok olmaz ama önemli ölçüde daralır.²⁰ Bu noktadan hareketle tarihin uluslararası ilişkiler ile olan bağının özelde, askerî tarih çalışmaları için vazgeçilmez önemi haiz olduğu aşığıda ana başlıklarıyla sunulan nedenlerden ötürü aşıkardır.

18 Ayrıca bk. İsmet Görgülü [(E) Kur.Alb. Dr.], *Tarih, Askerî Tarih, Harp Tarihi, Atatürk ve Tarih, Harp Tarihinde Usul ve Metot*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990, s. 11-22.

19 Tarih ve sosyal bilimlerle ilgili benzer bir çıkarsama için bk. İlhan Tekeli, *Tarih yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Yay., Ankara 1998, s. 58-60.

20 Yazılı tarihin başlangıcından 1960 yılına kadar 14.541 savaş yaşanmıştır. Buna göre yıl başına ortalama 2,61 savaş düşmektedir. Bu zaman diliminde 185 kuşaktan yalnızca 10'u barış döneminde yaşamıştır (Hikmet Özdemir, *Atatürk'ün Harp Kavramına Bakışı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2012, s. 2). SIPRI'nin verilerine göre; 1945'den bu yana 50'den fazla savaş yaşanmış, sadece 1997-2006 döneminde ortalama 21 savaş gerçekleşmiştir (Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü, 2007, SIPRI Yearbook 2007, Oxford, Oxford University Press, 2007, s. 80).

İlk olarak, savaş devletler arası bir çatışma halidir, hatta politikanın başka vasıtalarla devamıdır. İkinci olarak askerî tarihin inceleme alanında yer alan devlet dışı aktörlerin tamamı aynı zamanda uluslararası ilişkilerin de süjesidir. Üçüncü olarak askerî tarihin inceleme alanına giren ulusal güç (siyasi, askerî, coğrafi, ekonomik, teknolojik, insan gücü vb.) unsurlarının tamamı devlete aittir ve devletler arası ilişkilerin konusudur.

Uluslararası ilişkilerin temel kuramları bakımından askerî faaliyetlerin irdelenmesi ilk bakışta şaşırtıcı gelebilirse de bunların kullandıkları değerler dizini (paradigma) esas alındığında askerî tarih incelemeleri bakımından anlamlı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Özetle:²¹ Realist kuram, güç ilişkilerini esas alan yaklaşımı ile askerî alanda karar ve uygulamalar için güçlü bir temel oluşturur. Bu temel, klasik askerî tarih yazımı ve incelemelerinde son derece belirleyici olmuştur. Liberalist kuram, ekonomiyi önceleyen yaklaşımı ile askerî gücün ve faaliyetlerin önemini yeterince tahlil edememiş olsa da askerî endüstriyel kompleks, savunma planlaması, harp ekonomisi, yumuşak gücün kullanımı, kaynakların kullanımı, uluslararası örgütler ve sivil-asker ilişkileri alanlarında askerî tarih incelemelerine rehber oluşturabilecek verileri sağlar. Eleştirel kuram, çatışma çözümlemesi, savaş dışı harekât, insani güvenlik konularına farklı yaklaşımı ile askerî tarih incelemelerinin alanını açabilme imkânı bahşeder. Bunlara ilave olarak askerî tarihin uluslararası ilişkilerin küçük kuramlarından da yararlanma imkânı vardır; örneğin oyun kuramı kriz yönetimi için uygun modeller sunar.

Diğer taraftan, uluslararası ilişkilerin askerî tarih ile bu denli yakın bir etkileşimde olması, onun askerî tarih için yegane bilimsel yaklaşım olduğu anlamına gelmemektedir. Uluslararası ilişkiler disiplinin sınırlılıkları, güvenlik çalışmalarının ayrı bir alt disiplin olarak doğmasına neden olmuştur. Ayrıca askerî faaliyetlerin devlet dışı aktörlere doğru kayan, askerî kültürü, yönetim ve yapılanmayı, liderlik ve teknolojiyi içeren yapısı güvenlik bilimleri ile daha uygun bir şekilde açıklanabilmektedir. Bu iki akademik alan -başka hiçbir bilimsel dalın sahip olmadığı ölçüde- askerî tarih araştırmalarını etkileme kapasitesini haizdir.

Tarih Yazımı Bakımından Sorgulama

Bu çalışmada, askerî tarih incelemeleri için başlı başına yeni bir model geliştirmenin güçlükleri dikkate alınarak, süreç içerisinde tarih yazımına etki eden kuramlardan ve tartışmalardan bir yarı model oluşturmak tercih edilmiştir. Böylece, geçmiş birikimlerden ve tarihin kuramlarla olan yakın

21 Bu kısımda uluslararası ilişkilerin sadece ana kuramlarına yer verilmiş, incelemenin sınırlı hacmi nedeniyle diğerleri kapsam dışında tutulmuştur.

etkileşiminden²² olabildiğince yararlanılırken klasik askerî tarih inceleme yöntemi de sorgulanmaya çalışılmıştır. Kapsam ve anlaşılabilirliği kolaylaştırmak maksadıyla, incelemenin alt yapısını oluşturan tarih yazımının kuramsal tartışmalarına ilişkin irdelemenin tamamı yerine, askerî tarih incelemeleri için önerilen yöntem esas oluşturan hususlar aşağıda sunulmuştur. Bu kapsamda:

Tarihe, insan deneyimlerinin sistemi, ortam ve koşulların sonucu olan insan gerçeğini anlama yöntemi olarak da bakmak gerektiğini savunan José Ortega Y Gasset'in yaklaşımı,²³

Büyük Britanya tarihçiliğinde daha önce bazı örnekleri görülen ancak geç 20. yüzyıl Alman tarih yazımında, sosyal bilimlerin, diyalektik maddeciliğin ve Frankfurt Okulu'nun etkisiyle temelleri Ulrich Wehler ve Jürgen Kocka tarafından atılan tarihsel sosyal bilim ya da toplumsal tarih anlayışının getirdiği eleştirel ve disiplinler arası tarih anlayışı,²⁴

Tarih ile fen bilimleri arasındaki ayrımı ve tarih yazımının tasarım, sav ve anlatı özelliklerinden kaynaklanan sınırlılıklarını ortaya koyan, tarihe göreceli ancak sistemik bir bakışla yaklaşılması (Görelî Tarih Anlayışı) gerektiğini savunan Hyden White'in²⁵ ve Hans Kellner'in²⁶ yaklaşımları,

Toplumsal tarih anlayışının tutarlı maddi çıktılara dayanan, yapı ve süreçleri esas alan tarih anlayışı kadar grup kültürüne ve bireyin deneyimlerine de yer veren yönüyle anlatıyı öne çıkaran Lawrence Stone'nin liderliğini yaptığı yeni kültürel tarih anlayışı,²⁷

Öznel gerçekleri incelemek suretiyle, sistematik bir devamlılık yaratan nesnellığe ulaşılmasını, olaylardan çok eğilim ve süreçlerin tanımlanmasını önceleyen, tek düzlemli (lineer) zaman anlayışı yerine "toplumsal zamanın

22 Peter Bruke, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011, s. 2-10.

23 Bk. José Ortega Y Gasset, *Sistem Olarak Tarih*, çev. Neyyire Gül Işık, İş Bankası Yay., 2011.

24 George G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme: Yürüncü Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağla Güven, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011, s. 67-72.

25 Bk. Hayden White, *Metahistorical: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, John Hopkins University Press, Baltimore 1973; Hayden White, "Interview", *Encounters: Philosophy of History after Postmodernism*, ed. Ewa Domanska, University Press of Virginia, London 1998, p. 14-16.

26 Hans Kellner, "Interview", *Encounters: Philosophy of History after Postmodernism*, ed. Ewa Domanska, University Press of Virginia, London 1998, p. 39.

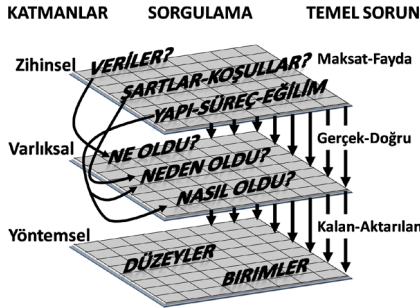
27 Bk. Lawrence Stone, "The Reivval of Narrative: Reflections on a New History", *Past and Present*, Vol. 85 (Kasım 1979), p. 3-24.

çoğulluğu”nu savunan Ferdinand Braudel’in yaklaşımı²⁸ öne çıkmaktadır.

Önerilen İnceleme Yönteminin Esasları ve Gerekçeleri

Askerî tarih incelemelerinde geliştirilen yöntemde -yukarıda belirtildiği üzere- uluslararası ilişkiler ve güvenlik bakışını esas alan çok disiplinli, sistematik bir yaklaşım esas alınmıştır. Tarih kuramı bakımından ise Kellner’in günümüzün tarih anlayışını önceki yaklaşımların bir sentezi olarak gören yaklaşımı²⁹ benimsenmiştir. Anlatının önemini reddeden ya da bunun tersine tarih ile anlatı arasında doğrudan bir bağ kuran yaklaşımlardan uzak durulmuştur.³⁰ Kapsam bakımından Askerî faaliyetlerin bugün kazanmış olduğu bütün boyutlar olabildiğince inceleme alanına dahil edilmiştir. Olay-zaman ve kuvvet-mekân örgüsü³¹, politik ve askerî olmak üzere iki seviyede oluşturulmaya çalışılmıştır. Böylelikle askerî tarihten güdülen maksatların karşılanmasına çalışılmıştır. Önerilen yöntemin ana özellikleri ve bu özellikleri karşılayan unsurlar geleneksel askerî tarih inceleme yönteminde yer alan hususlar ile birlikte aşağıda belirtilmiştir.

Tarihsel inceleme yöntemini, belirlenen katmanlar, sorgulamalar ve temel sorunlar bağlamında ele almak: Bu kapsamda tarihsel inceleme yöntemini, zihni, varlık ve yöntem bakımından olmak üzere üç katman üzerinden maksat-fayda, gerçek-doğru ve kalan-aktarılan olmak üzere üç temel sorun üzerinden açıklamaya çalışılmıştır (Bk. Şekil 1).

Şekil 1. Tarihsel İnceleme Yönteminde Akış

28 Fernand Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, İmge, Ankara 1992, s. 53, 304.

29 Kellner, *age.*, s. 56.

30 Bu kapsamda Ricceur’un, anlatının önemini saptayan ancak onu tarihin yerine koymayan yaklaşımı benimsenmiştir. Bk. Paul Ricceur, *Zaman ve Anlatı: İki Tarih ve Anlatı*, çev. Mehmet Rifat, YKY, İstanbul 2009, s.10-16.

31 Olay örgüsü için bk. Paul Veyne, *Comment on écrit l’histoire*, Seuil, Paris 1971, s. 70’ten aktaran Ricceur, *age.*, s. 139.

Zihinsel katman, geniş anlamıyla tarih felsefesi ya da kuramı olarak tanımladığınız ve tarihe, hangi maksat ve faydalar için nasıl bir yaklaşımla bakılacağı meselesine ilişkindir. Tarihle kuramın etkileşimine yönelik zihinsel katman, geçmiş ve bugünü anlamamızı sağladığı³² kadar muhtemel geleceği tahayyül etmemize de imkân vermektedir. Bu katmandaki temel sorular: 1) Tarihsel veriler nelerdir? Hangi veriler esas alınmalıdır? 2) Şartlar (obje/aktör, kuvvet, mekân ve zaman) ve koşullar nelerdir? 3) Yapı, süreç ve eğilimler nelerdir?

Varlıksal katman, geçmişte yaşananlara dairdir. Bu alanın temel sorunu, gerçek (fact) ile doğruların (truth) örtüştürülmesi meselesidir. Bu katmandaki temel sorular: 1) Ne oldu? 2) Neden oldu?³³ 3) Nasıl oldu? dur. Zihinsel katmanda (birinci katman) yer alan “Tarihsel veriler nelerdir?” ve “Hangi veriler esas alınmalıdır?” soruları, ikinci katmanda yer alan “Ne oldu?” sorusuna; “Şartlar ve koşullar nelerdir?” sorusu, bu katmandaki “Neden oldu?” sorusuna, “Yapı, süreç ve eğilimler nelerdir?” sorusu ise bu katmandaki “Neden oldu?” ve “Nasıl oldu?” sorularına ilişkindir.

Genel çerçevesini zihinsel katmanın belirlediği yönetsel katmanda cevabı aranan temel soru; yaşananlardan bugüne nelerin kaldığı ve bunlardan hangilerinin geleceğe nasıl ve ne şekilde akabileceğidir. Yönteme ilişkin pek çok etken geliştirilebilirse de daha kolay anlaşılması bakımından burada inceleme düzey ve birimini esas alan yaklaşım benimsenmiştir. Bu suretle çağdaş tarih anlayışının gündeme taşıdığı “zamanın çoğulluğu” ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. Ayrıca burada benimsenen ölçütlerin olaylar ile olgular arasındaki ilişkiyi ortaya koymada önemli üstünlükleri bulunmaktadır.

Geleneksel inceleme yönteminde kullanılan kavramları uluslararası ilişkiler düzlemine taşımak ve çeşitlendirmek:

Güvenlik kapsamında, geleneksel inceleme yönteminde kısmen değinilen siyasi durum; küresel, bölgesel ve ulusal güvenlik değerlendirmesi ve sivil-asker ilişkileri konularıyla çeşitlendirilmiştir. İlave olarak, güvenlik ortamının şekillendirilmesi ve politik ve askerî karar verme süreci konuları kapsama dahil edilmiştir. Önerilen yöntemde, geleneksel yaklaşımda genellikle harekât düzeyinde ele alınan strateji kavramı, politik-askerî seviyeye taşınmıştır.

32 Bruke, *age.*, s. 18.

33 Burada Block'un, tarihsel incelemede nedenlerin bir aksiyom olarak başlangıçta konamayacağı ancak bunların araştırılabileceği görüşü benimsenmiştir. Marc Block, *Tarih Savunusu ya da Tarihsel Mesleği*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yay., Ankara 1985, s. 156.

Mekânın incelenmesinde, geleneksel inceleme yönteminde yer alan harekât bölgesi etüdü ve askerî coğrafyanın kapsamı daraltılarak jeopolitik, eko-politik, savaş alanının bölümlenmesi ve insan coğrafyası kavramları kapsama dahil edilmiştir.

Savaşa hazırlık kapsamında, geleneksel inceleme yönteminde yer alan kuruluş, konuş, seferberlik ve yığınaklanma konularına ilaveten savaş ekonomisi, kriz yönetimi, savunma planlaması, kuvvet oluşturma, muharebeye hazırlık seviyesi, yapılanma ve stratejik intikal konuları kapsama dahil edilmiştir.

Savaşın sevk ve idaresi kapsamında, geleneksel inceleme yönteminde muharebelerin seyri, ikmal ve bütünlemeyle sınırlı lojistik faaliyetler hakkındaki anlatımından ibaret olan bölüm; harekât ortamının şekillendirilmesi, topyekun, müşterek ve birleşik harekât, askerî harekâtın sevk ve idaresi (strateji-operatif-taktik seviyelerde), muharebe sahası ana işlevleri, askerî sınıf ve uzmanlık alanları, silah sistemleri ve askerî teknolojiler, kuvvet koruma, muharebe hizmet desteği (sivil ve esirlerin durumu), savaş dışı harekât ve liderlik konularıyla çeşitlendirilmiştir.

Meseleye tesir eden faktörler/aktörler arasındaki ilişki ve etkileşimi sistem ve süreç bağlamında ortaya koymak:

Değerlendirmeler bölümünde aktörler arası ilişkiler ve etkileşim kapsamında, geleneksel incelemelerde tarafların askerî harekâtlarının üstünlük ve zafiyetlerinin karşılıklı olarak değerlendirilmesi yöntemi yerine karşılaştırmalı -siyaset/harekât- inceleme yöntemi benimsenmiştir. Böylelikle bugünün değerleri üzerinden zaferin ve yenilginin gerekçelerini aramaktan çok, farklı unsurların benzerlikleri ve benzer unsurların farklılıklarına ve bunların birbirleri üzerindeki etkilerine yoğunlaşmak suretiyle dönemin koşulları üzerinden bugüne aktarılacak nedenler, süreçler ve eğilimlerin neler olabileceği irdelenmeye çalışılmıştır.

Yine geleneksel inceleme yönteminde değerlendirmeler kapsamında yer alan harekât ilkelerine, savaşın ilkeleri de dahil edilmiş, stratejinin temel eserlerinde yerini alan doğrudan ve dolaylı tutum uygulamaları incelenerek sistem ve süreç araştırması genişletilmiştir.

Ayrıca, savaşın cereyanında dönüm noktalarını, cereyan eden politik ve askerî olaylar arasındaki ilişkiyi ve muharebelerin yaratmış olduğu eğilimleri ortaya koymaya yönelik olarak; kuvvetin ölçülebilirliğinde kullanılan analitik simülasyon yöntemlerinin, harekât matrisi modellemesinin³⁴ ve

34 Tarihyazımında modellerin kullanımına ilişkin olarak bk. Bruke, *age.*, s. 27-34.

tarihsel verilerin analizinde istatistik, matematik ve bilgisayar sistemlerinin kullanılması (cliometrics) önerilmiştir.

Askerî Tarih İncelemelerinde Kullanılması Önerilen Format

1. Savaşın Konumlandırılması

1.1. Zaman

1.1.1. Genel Siyasi Durum: Savaşın başlangıcına kadar olan dönemde uzun erimli (5-10 yıl ve daha fazla) meydana gelen önemli olaylar,* küresel, bölgesel ve ulusal güvenlik değerlendirmesi.

1.1.2. Taraflar: Hasım devletlerin ulusal çıkarları, siyasetleri, bağlaşıkları, karar alma süreçleri, sivil-asker ilişkileri, siyasi-askerî liderlerin tercihleri, yerel güçlerin merkezi otorite ile olan iktidar ilişkilerinin süreç içerisindeki seyri, tarafsız devletlerin aktif veya pasif konumları, uluslararası kuruluşların ve diğer devlet dışı aktörlerin durumu.

(*) Bu bölümde orta uzun erimde savaşan devletlerin güvenliklerine etkisi olan başlıca siyasi, askerî, ekonomik, sosyal, teknolojik, demografik, ekolojik vb. (iklim ve hava değişiklikleri, kıtlıklar, salgın hastalıklar, sel, kuraklık, doğal ve yapay afetler vb.), gelişmeleri mukayese imkânı veren olay-zaman diyagramının verilmesi önerilir.

1.2. Mekân*

1.2.1. Jeopolitik (Jeostrateji ve Eko-politik dahil): Kendi ülkesinde savaşan devletin konumu, büyüklüğü, sınırların durumu, komşuları, stratejik yaklaşma istikametleri ve ulaştırma hatlarına (kara, deniz, hava demiryolu), petrol bölgelerine ve boru hatlarına göre durum, enerji güvenliği, art alan (hinterland; hammadde ve üretim tesislerinin bulunduğu bölgeler) çıkış alanının (liman, sınır kapısı, havaalanı vb. dış ticarete açılım imkânı veren yerler), değerlendirmesi. Sosyolojik, etnografik, ekonomik sınıfsal, dinî ve mezhepsel yapıların coğrafi dağılımı, genel nüfusa göre durumu ve devletle olan ilişkilerinin askerî faaliyete/harekâta olan etkileri bakımından incelenmesi.

1.2.2. Savaş Alanı: Savaş alanının tanımlanması, savaşan devletlerin karşılaştırmalı istihbarat ve harekât etki ve ilgi alanını, tespit ve teşhis sahalarının genel sınırları ve derinliğinin, harekât alanı/ları, muharebe saha/ları (kara, deniz, hava, özel kuvvet)nin, muharebe hizmet destek sahalarının, muharebe için tertiplenme ve yığılma alanlarının belirtilmesi.

1.2.3. Askerî Coğrafya: Coğrafi hedefler, engeller, genel yaklaşma istikametleri/ilerleme mihverleri, hareket kabiliyetine tesir eden diğer unsurlar ile askerî faaliyete etki eden hava koşullarının incelenmesi.

(*) Mekânın; stratejik, operatif ve taktik inceleme düzeylerini üst üste koyarak görmeyi olanaklı kılan Yves Lacoste'nin diatop³⁵ yöntemiyle incelenmesi önerilir.

1.3. Kuvvet

1.3.1. Yumuşak Güç: Tarafların, cazibe yaratmaya, gündemi belirlemeye ve yönetmeye, kamuoyu oluşturmaya, benzeşik ya da tehdit yaratmayan davranış biçimlerini yaygınlaştırmaya yönelik; siyasa, ideoloji, söylem ve algı ile kimlik tanımlamalarını kullanabilme kapasitelerinin karşılaştırılması.

1.3.2. Sert Güç: Tarafların taarruz, savunma, geri harekât gibi temel manevra biçimlerini uygulayabilme kapasitelerinin, muharebe (kara kuvvetlerinde; piyade, süvari/zırhlı birlik, kara havacılık, hava kuvvetlerinde; keşif ve önleme, hava muharebe ve bombardıman uçakları, deniz kuvvetlerinde; muharip su üstü ve deniz altı platformları), muharebe destek (topçu, istihkâm, muhabere vb) ve muharebe hizmet destek (personel, lojistik, ulaştırma) kapasitelerinin, harp silah ve araçlarının (cins, yetenek, miktar, etkinlik ve bütünleme bakımından), askerî savaşma becerisinin, komutanların mesleki ve liderlik kapasitelerinin, orduların disiplin durumlarının ve taraflara müzahir unsurların mukayesesi.*

(*) Bu bölümde birlik ve silahların cins ve mevcutlarının, belirlenecek etkinlik katsayıları üzerinden aynı birimlere indirgenmek suretiyle ilgili tablolarında gösterilmesi buna ilave olarak, bunların kullanıldıkları arazi, hava şartları, tahkimat, zırh koruması, tesirli menzil, icra edilen harekâtın cinsi vb. ölçütler üzerinden belirlenecek etkinlik katsayıları dikkate alınarak muharebe etkinlik değerlerinin çıkartılması önerilmektedir. Bu maksatla, esasında harp oyunları için geliştirilmiş olan muharebe simülasyon ve modelleme programlarının kullanılması fayda sağlayacaktır.

2. Harekâtın Tanımlanması

2.1. Harekât Öncesinde Cereyan Eden Siyasi ve Askerî Gelişmeler

Yukarıda “Zaman” (md. 1.1.) bölümünde belirtilen hususların kısa erimli (1-2 yıl) değerlendirmelerine, bölgesel ölçekte değinilmesi.*

35 Yves Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi*, NTV Yay., İstanbul 2008, s. 13-16.

(*) Bu bölümde kıtasal ve küresel değerlendirme yapılmaz. Bu kapsamda, taraflarda son dönemde meydana gelen iktidar değişiklikleri, bağdaşmalar, krizler, çatışmalar, toprak kazanç/kayıpları, yaşanan savaşlar ve iç çalkantılar, hükümetlerin savaş kararı almalarına yol açan gelişmeler ve süreçler, göçler, doğal ve yapa afetler, vb. olaylara yer verilir.

2.2. Değişken Ulusal Güç Unsurları

Savaşı incelenen devletin; insan gücü, askerî teknolojileri, savaşı destekleyen endüstriyel yapılanması, ekonomik gücü, savaş ekonomisi ve savunma planlaması kapsamındaki faaliyetler gibi ulusal güç unsurlarının değişken özelliklerinin özetlenmesi.*

(*) Bu bölümde diğer savaşı devletin bu kapsamdaki verilerinin tamamı olmasa da karşılaştırmaya imkân veren bilgilerine yer verilmesi önerilir.

2.3. Harekâtın Özeti

İncelenecek askerî faaliyetin bütünü kavramak amacıyla oluşturulan bu bölümde aşağıda “Harekâtın Okunması” (md. 3.) bölümünde ayrıntılarıyla incelenecek olan hususların özeti verilir. Bu maksatla harekât matrisinin kullanılması da önerilir.

2.4. Harekâtın Siyasi Maksadı ve Askerî Hedefleri

3. Harekâtın Okunması

3.1. Kriz Yönetimi

Savaşın başlangıç evresinde savaşı incelenen devletin başvurduğu doğrudan veya kolektif caydırma önlemleri, zorlayıcı, önleyici veya ön alıcı diplomasi uygulamaları, büyük çaplı askerî manevralar, baskına karşı tedbirler, ihtiyati önlemler gibi alarm-ikaz sistemi uygulamalarının özetlenmesi.*

(*) Bu bölümde diğer savaşı devletin bu kapsamdaki verilerinin tamamı olmasa da karşılaştırmaya imkân veren bilgilerine yer verilmesi önerilir.

3.2. Yığınaklanma ve Harekât Planları

Tarafların genel seferberlik ilanları, stratejik ve operatif seviyedeki intikalleri, kuvvet kaydırmaları, harekât planları ve bu planlarda yapmış oldukları değişiklikler, savaşa hazırlık seviyeleri ve birliklerin muharebe etkinlik durumları hakkında özet bilgi verilmesi.

3.3. Genel ve Başlangıç Durumu

Çatışmanın (muhasamat) başlangıcında tarafların yığınaklanmalarının, savaşın mevcutlarının, kuruluş (Ordudan tümen/tugay seviyesine kadar) ve konuşlanmalarının grafik gösterimi.

3.4. Harekâtın Safhaları ve Cereyan Tarzı

Yukarıda “Harekâtın Özeti” (md. 2.3.) gösterilmiş olan harekât matrisine göre zaman veya mekânca kademelendirilmiş olan askerî harekâtın her bir safhasının manevra ağırlıklı olmak üzere izah edilmesi.*

(*) Bu bölüm, düzenli birliklerin müşterek ve birleşik harekâtına ilave olarak gayrinizami kuvvetler ile askerî harekâta etki eden sivillerin faaliyetlerini, çatışmanın sonlandırılması ve çözümlenmesi sürecindeki siyasi ve askerî gelişmeleri de içermelidir. Bu bölümdeki anlatıda; muharebe, muharebe destek ve muharebe hizmet destek birlik ve faaliyetleri, bir sonraki “Askerî Değerlendirme” (md. 4.2) bölümünde yer alan ölçütler için yeterli veriyi sağlayacak ayrıntıyı içermelidir.

3.5. Harekâtın Sonuçları

Harekâtın taraflar için yarattığı askerî ve siyasi sonuçların sıralanması.

4. Harekâtın Değerlendirilmesi

Bu bölüm, savaştan hangi derslerin çıkarılabileceği konusuna dairdir. Bu nedenle savaşın taraflar hakkında araştırmaların sonucunda elde edilen ve yukarıda (1, 2, ve 3'üncü bölümlerde) belirtilen hususların azami ölçüde değerlendirilmesi yapılmalıdır. Belirlenen ölçütlerin irdelenmesi için yeterli veriye yukarıda yer verilmemiş ise tarih araştırması yeniden yapılmalı veya araştırmanın karşılayamadığı hususlar belirtilmelidir.

4.1. Askerî Değerlendirme

Çıkarılacak dersleri saptamak üzere; doğrudan ve dolaylı askerî stratejiler, kuvvet-zaman-mekân etkenlerinin kullanılması, harekât ilkeleri,* muharebe sahası ana işlevleri,** icra edilen harekâtın çeşidine [taarruz, savunma, geri hareketler, savaş dışı harekât (çatışmaların önlenmesi, barış harekâtları, silahların kontrolü ve silahsızlandırma, organize suçlarla mücadele, korunmuş bölge harekâtı, terörizmle mücadele ve ayaklanmalara karşı koyma, insani yardım, kurtarma harekâtı)] özgü ilkeler ve doruk noktası, ağırlık merkezi, harekât ortamının şekillendirilmesi*** vb. doktrinde var olanlar başta olmak üzere belirlenen ölçütler üzerinden askerî harekâtın değerlendirilmesi.

(*) Harekât ilkeleri asgari şu ölçütleri kapsamalıdır: Hedef, emir ve komuta birliği, taarruz, sıklet merkezi, kuvvet tasarrufu, manevra, baskın, emniyet, sadelik, moral, hukuka uygunluk.

(**) Muharebe sahası ana işlevleri asgari şu ölçütleri kapsamalıdır: Beka, komuta kontrol, muhabere, istihbarat, hareket kabiliyeti, ateş desteği, hava savunması, manevra, muharebe hizmet desteği, müttefikler ve sivil unsurlarla birlikte çalışabilirlik.

(***) Harekât ortamının şekillendirilmesi asgari şu ölçütleri kapsamalıdır: Yerel güçlerle ilişkiler, özel kuvvet ve istihbarat harekâtı, sınırlı kuvvet kullanma.

Bölüm, aşağıda belirtildiği üzere alt başlıklar halinde incelenebilir.

4.1.1. Askerî Stratejiler Bakımından Değerlendirme

4.1.2. Kuvvet-Zaman-Mekân Bakımından Değerlendirme

4.1.3. Harekât İlkeleri Bakımından Değerlendirme

4.1.4. Muharebe Sahası Ana İşlevleri Bakımından Değerlendirme

4.1.4. Diğer Ölçütler Bakımından Değerlendirme

4.2. Siyasi Değerlendirme

Siyaseten; barışın korunması, sivil-asker ilişkilerinin, krizin ve savaşın yönetilmesi bakımından çıkarılacak dersleri saptamak maksadıyla, gelişmelerin savaşın ilkeleri* çerçevesinde değerlendirilmesi.

(*) Savaşın ilkeleri asgari şu ölçütleri kapsamalıdır: Uluslararası hukuka göre haklılık, uluslararası politik destek, kamuoyu desteği, güvenlik/savaş ortamının hazırlanması/şekillendirilmesi (diplomasi, bağdaşma, yumuşak ve akıllı güç uygulamaları, genel caydırma, aktif ve pasif tarafsızlık vb.), inisiyatif (ön alıcı ve önleyici tutum ve durum üstünlüğü), nitelik üstünlüğü, hedef, millî güç unsurlarının koordineli ve uygun kullanılması.

KAYNAKLAR

Akad, Tanju M., *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*, İş Bankası Yay., İstanbul 2012.

Black, Jeremy, *Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı: 1453-1815*, Kitap, İstanbul 2002.

Block, Marc, *Tarih Savunusu ya da Tarihçik Mesleği*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yay., Ankara 1985.

Braudel, Fernand, *Tarih Üzerine Yazılar*, İmge, Ankara 1992.

Bruke, Peter, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011.

Cantekin, Alptekin, "Savaş Üzerine: Carl von Clausewitz", A.B. Varlık (ed.) *Strateji, Savaş ve Askerî Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İnceleme Dizini*, KHO Basımevi, Ankara 2012, s. 227-300.

Cipolla, Carlo M., *Yelken ve Top*, Kitap, İstanbul 2003.

Coakley, Robert W. (ed.), *A Guide to the Study and Use of Military History*, Centre of Military History, Washington D.C. 1979.

Creveld, Martin V., *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*, Free Press, New York 1991.

Technology and War: From 2000 B.C. to the Present a Revised and Expanded Edition, Macmillan, New York 1991.

Yakıtıl, Emin [(E)Dz.Kur.Alb.], "Askerî Tarihin İncelenmesinin Gereksinimi", *Birinci Harp Tarihi Semineri, Bildiriler I*, Genelkurmay Basımevi (ATASE), Ankara 1983, s. 71-80.

Gasset, José Ortega Y, *Sistem Olarak Tarih*, çev. Neyyire Gül Işık, İş Bankası Yay., 2011.

Görgülü, İsmet [(E) Kur.Alb. Dr.], *Tarih, Askerî Tarih, Harp Tarihi, Atatürk ve Tarih, Harp Tarihinde Usul ve Metot*, Genelkurmay Basımevi (ATASE), Ankara 1990.

Handel, Michael I., *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*, çev. Berna Kara, Doruk Yay., Ankara 2004.

Hoffman, Frank G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington VA 2007.

Huntington, Samuel P., *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Karam ve Siyasası*, çev. K. Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yay., İstanbul 2004.

Hünoğlu, Burhanettin [(E)Tuğg.], “Askeri Tarihin Genel Tarih İçerisindeki Yeri”, *Birinci Harp Tarihi Semineri, Bildiriler I*, Genelkurmay Basımevi (ATASE), Ankara 1983, s. 11-25.

Iggers, George G., *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme: Yürminci Yüz-yılda Tarih Yazımı*, çev. Gül Çağla Güven, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011.

Kaplan, Mortan A., *System and Process in International Politics*, John Wiley & Sons, New York 1957.

Kaplan, Mortan A., “The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations” A. Linklater, *International relations: Critical Concepts in Political Science*, Routledge, New York 2000, p. 377-393. <http://www.e-ir.info/2011/05/20/the-%E2%80%98great-debates%E2%80%99-in-international-relations-theory/> (Erişim:09.05.2017).

Kellner, Hans, “Interview”, *Encounters: Philosophy of History after Post-modernism*, ed. Ewa Domanska, University Press of Virginia, London 1998, p. 39-66.

Lacoste, Yves, *Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi*, NTV Yay., İstanbul 2008.

McClelland, Charles A., *Theory and the International System*, New York 1966.

Erendil, Muzaffer [(E)Tümg.], “Askeri Tarihin Milli Strateji ve Milli Güç İlişkileri”, s. 51-58, *Birinci Harp Tarihi Semineri, Bildiriler I*, Genelkurmay Basımevi (ATASE), Ankara 1983.

Oman, C.W.C, Ok, *Balta ve Mancınık: Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*, Kitap, İstanbul 2002.

Özdemir, Hikmet, *Atatürk'ün Harp Kavramına Bakışı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2012.

Ricœur, Paul, *Zaman ve Anlatı: İki Tarih ve Anlatı*, çev. Mehmet Rifat, YKY, İstanbul 2009.

Roland, Alex, “The Military-Industrial Complex: Lobby and trope”, *The Long War: A New History of U.S. National Security Policy Since World War II*, ed. Andrew J. Bacevich, Columbia University Press 2007, p. 335-370.

Ryan, Henry, Peartree, Edward C., “Military Theory and Information Warfare”, *Parameters*, Vol. XXVIII (Autumn 1998), p. 121-35.

Schiff, Rebecca L., *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*, Routledge, London and New York 2009.

SIPRI *Yearbook 2007*, Oxford, Oxford University Press, 2007.

Stone, Lawrence, “The Reivval of Narrative: Reflections on a New History”, *Past and Present*, Vol. 85 (Kasım 1979), p. 3-24.

Tekeli, İlhan, *Tarih yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Yay., Ankara 1998.

Tilly, Charles, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yay., Ankara 2001.

Varlık, Ali Bilgin, “Savaş Sanatı, Sun Tzu”, A.B.Varlık (ed.) *Strateji Harp ve Askerî Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İncelemeler Dizini*, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 2012, s. 1-72.

Veyne, Paul, *Comment on écrit l'histoire*, Seuil, Paris 1971.

Von, Bertalanffy Ludwig, *General Systems Theory: Foundations, Development, Applications*, George Braziller, INC, New York 1968. http://monoskop.org/images/7/77/Von_Bertalanffy_Ludwig_General_System_Theory_1968.pdf (Erişim:09.05.2017).

White, Hayden, *Metahistorical: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, John Hopkins University Press, Baltimore 1973.

White, Hayden, “Interview”, *Encounters: Philosophy of History after Post-modernism*, ed. Ewa Domanska, University Press of Virginia, London 1998, p. 14-16.

Ekler

A. Kronoloji

B. Harekât Bölgesi İncelemesi

C. Teşkilatlanma (Personel Kadroları ve Kuruluşlar; Kuvvet Mukayesesi)

Ç. Teknoloji ve Harp Silah ve Araçları (Malzeme Kadroları, Silah ve Teçhizat Mukayesesi, Teknoloji)

D. Biyografiler

E. Belgeler ve Raporlar (Siyasi ve Askerî)